

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

SEDIMONTHOLE
2016

Balemirui le ba indaseteri bottlhe ba galaletsa ditswamorago tsa borutegi le tshomarelo

Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana

Bala Moteng:

06 Molaetsa wa tsholofelo
go balemirui morago ga
dithla tse di maswe!

08 Bolaodi ba disalela tsa
korong le thopho ya gago
ya dimela tse di ka nnang
sebipo sa dijwalwa

10 Lemoga ditshupetso
tsa go tšhona

Mokwaladipadi wa Sekotishi Robert Louis Stevenson o rile, 'Se atlhore letsatsi ka thobo e o e robang, mme ka peo e o e jwalang'. Baumi ba kgwebo ba ba thusang ka Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui la Grain SA fa gongwe ba ka se nne le thobo e ba e robileng ka setla se se fetileng ka ntla ya komelelo, mme ka Letsatsi la Moletlo go ne go bonala gore peo ya kitso e e jwetsweng ka fa tlase ga bosupatsela ba bone e ne e na le maatla tota mo kgaolong ya tlhabololo ya balemirui.

Ka 22 Lwetse mo ngwageng e palo e e ka fetang 250 ya beng go akaretsa baemedi ba mmuso, baabedi mo bolemiruing le baumi ba tlhaka ba ba simololang ba ba ka nnang 160 ba gorogile kwa Manaung ka Letsatsi la Moletlo. Batshegedi ba dikgaolo ba ne ba emetswe ke Antois van der Westhuizen (John Deere Financial), dr Langa Simela (Absa Agri-Business), Antonie Delport (Syngenta) le Clara Mohashoa (Monsanto).

Ba bofelelo bottlhe ba supile tswelelopele mo ditiragalang tsa bolemirui tsa bona ka ntla ya thuso ya Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui mme go dira thata ga bona go ne go lemogwa ka moletlo o. Lenaneo le le supile gore go oketsa kitso ka dintla tsa go laola mefero, go sidila mebu sentle le go tlhopha peo go ka fetola kgono ya go bona kumo e e lekaneng mo polaseng. Ba bofelelo ba le robongwe bottlhe ba supile bothokwa ba go thusiwa ka lenaneo le go kgona ditiro

Balemirui le ba indaseteri botlhe ba galaletsa ditswamorago tsa borutegi le tshomarelo

Ke nako e ntle e ya ngwaga fa batho ba bantsi ba kgona go itisa le go dirisa nako go nna le ba magae a bona. Balemirui bona, le gale, ba tlhokomela dijwalwa tsa bona e bile ba ntse ba leka go bolaya mefero. Se fele pelo ka gore o tlaa bona poelo ya tiro ya gago ka dikgwedi tse di latelang.

BaAmerika ba na le thobo e kgolo thata ya mmidi mo masimong a bona mme go tlaa ipapisa le tlhotlhwa ya mmidi e re ka e amogelang ka kwano. Re tlhoka go tlhaloganya gore tlhotlhwa e e kwa godimo e re e boneng ka ngwaga yo ga e ka ke ya bonwa gape ka ngwaga e e latelang. Re tshwanetse go simolola go akanya ka ntlha ya gore re loge maano a go rekisa kumo ya rona kae go netefatsa gore re bone poelo.

Go bao ba ba jwetseng dijo tse dintsi go di dirisa mo gae – gakologelwa gore go sa na le nako ya go jwala dinawa. Dinawa ke kgaolo ya poroteine e kgolo mo dijong tse re di jang – dinawa di ka bolokiwa bonolo mme di ka bolokiwa ngwaga yotlhe.

Fa ke ne ke ntse ke akanaya ka nako ya Keresemose, teko e e fa tlase e gogile matlho a me mme ka nagana gore go ka nna monate jang fa re ka e amogela.

Nte mowa wa Keresemose o phele mo pelong ya gago ngwaga yotlhe.

DITLHAGISO TSA DIMPHO TSA KERESEMOSE

Naya:
Go mmaba wa gago, maitshwarelo.
Go moganetsi wa gago, boitshokelo.
Go tsala, pelo ya gago.
Go moreki, bodiredi.
Go botilhe, thuso.
Go ngwana yo mongwe le yo mongwe,
motlhala o o pila.
Go wena, tlotlo.
~ Oren Arnold

Setshwantsho sa 1: Ba bararo ba bofelelo mo setlhopheng sa 2016 Grain SA/Absa/ John Deere Financial Molemirui wa Kgwebo ya Motlha o Montshwa wa Ngwaga ke Frans Mokoena (Tweespruit mo Foreisetata), Zondiwe Motshwene (Emalahleni mo Mpumalanga, yo a neng a emetswe ke morwae, Karabo) le Maseli Letuka (Kestell mo Foreisetata). Mo morago ke Antois van der Westhuizen (Molaodikgolo: John Deere Financial mo Botlase ba Sahara Afrika) le Jannie de Villiers (CEO: Grain SA).

Setshwantsho sa 2: Ba bofelelo ba 2016 mo setlhopheng sa Grain SA/Syngenta Mongkgaolonnye wa Ngwaga ke Sizwe Mgwenya (Piet Retief, mofenyi), Thembalihle Tobo (Kokstad) le Hamu Shuwisa (Louwsburg).

Setshwantsho sa 3: Isaac Hlatshwayo (Nelspruit), Delisile Nkosi (Louwsburg) le Mswaiy Zuma (Estcourt, mofenyi) ke ba bofelelo ba ngwaga ya 2016 mo setlhopheng sa Grain SA/Absa Molemirui wa Ngwaga wa Boiphediso.

Setshwantsho sa 4: Balemirui ba le bararo ba okeditse bokana ba kumo e ba e boneng mme jaanong ke baikopanyi ba Mokgatlho wa Ditono tse 150: Jeremias Mthebulu, Lucky Khumalo le Job Dube.

Setshwantsho sa 5: Simon Teffo le Remember Mthethwa ba nnile baikopanyi ba Mokgatlho wa Ditono tse 500.

Setshwantsho sa 6: Baikopayi ba bantshwa ba Mokgatlho wa Ditono tse 250 ke Herbert Mabuza, Sizwe Ngwenya, Edwin Mahlatsi le Vuyani Lolwane.

Setshwantsho sa 7: Vuyokazi Mvunge le Nosabelo Mgolombane ba kwa Mthathha mo Kapabotlhaba ba ne ba le balemirui ba babedi ba ba neng ba apere diaparo tse dintle tsa mebalabala tsa ngwao.

Setshwantsho sa 8: Preline Swart (Moemelamodulasetilo: Grain SA) le lekoko la basadi ba ba tswang kwa Mthathha mo Kapabotlhaba.

LETSATSI LA MOLETLO

tsa bolemirui. Grain SA e leboga batshegetsi ba lenaneo le ba ba le kgonisang: Terasete ya Mmidi, Terasetse ya Tlhaka ya Mariga, Terasete ya Mabele, OPOT, AgriSETA le Pioneer.

Bafenyi ba 2016

Molemirui wa ngwaga wa 2016 wa Grain SA/Absa wa Boiphediso o supilwe e le Msawayi David Zuma (66) go tlhaga Estcourt mo KwaZulu-Natal. David le mogatsagwe, Goodness, ba dira ba le lesomo mme kwa ntle ga pula e neleng morago ga nako ba bone ditono tse 22 tsa mmidi mo kgaolong e e ka nnang diheketrata tse 8 mo ba o jweteng ka diatla.

Ka e le lekau le le nang phisego, Sizwe Innocent Mgwenya (31), wa mo tikologong ya kwa Piet Retief o amogetse seetsela sa gore ke molemirui wa ngwaga wa 2016 wa Grain SA/Syngenta Mongkaolonye. Sizwe o aga mo kgaolong ya diheketrata tse 50 tse a di amogetseeng go tsweng rraagwe. O bone ditono tse 250 tsa mmidi ngwaga o mme di robilwe ka diatla. Kgoni ya gagwe e tshegetswa ke bolaodi ba mmu bo bo pila tota le gore o dirisa mokgwa wa go suga mmu wa tshomarelotikologo le kgatelelo ya go lekalekantsha maemo a pH le kotlo mo mmung.

Ba bararo ba bofelelo ba kgaolo ya molemirui wa ngwaga wa 2016 wa Grain SA/Absa/John Deere Financial. Molemirui wa Kgwebo ya Motla o Montshwa ke Maseli Letuka (Ladybrand), Zondiwe Motshwene (Louwsburg) le Frans Mokoena (Ladybrand). Mongwe le mongwe wa ba bofelelo o amogetse sesupetsotheko go tsweng John Deere Financial se se ka dirisiwang go duela sediriswa sa mo polaseng sa John Deere. Mofenyi o supilwe ka moletlo wa Moumi wa Tlhaka wa Grain SA wa Ngwaga ka 14 Dipahalane kwa Midrand. Mofenyi o tlaa amogela gape terekere ya John Deere e e tshegeditsweng ke John Deere Financial mabapi le Banka ya Absa.

Jane McPherson (Molaodi: Tlhabololo ya Balemirui, Grain SA) o lebogile ditsala tsa lenaneo – bangwe bao ba ba tshegetsang lenaneo go netefatsa tswelelo pele ya teng. Modulasetilo wa Grain SA (CEO), Jannie de Villiers o lebogile balemirui bottle ba ba sa lekang go tswelela pele tumelo ya bone ya go rutiwa le go supetswa tsela, mme ka go dira jalo go netefatsa go oketsa palo ya balemi ba tlhaka ka ngwaga le ngwaga. Morago ga go bona setlha se se maswe mo polaseng ya bone Jenny Mathews (moumi wa kwa Sannieshof le modulasetilo wa lekgotla la thulaganyo ya tlhabololo ya balemirui ba ba umang tlhaka) o ne a kgaoganya molaetsa wa tlhotleletsa le balemirui ba bangwe. ‘Go kgona go tswelela ka bophelo mo setlheng se se tshwanang le se go tshwana le go palama sefetolafetola.’ O rile, ‘Setlha se se tshwanang le se se khubamisitse balemirui ka mangole, mme bophelo bo a tswelela. Re na le morafe o o tshwerweng ke tlala mme re tshwanetse go o naya dijo e bile re sa le batho ba ba nang maatla mo diatleng tsa rona go uma dijo.’ O tlhotleletsa balemirui go sala morago kgakololo ya Pesaleme 121 go ‘lelala’ mme le go se nne go tlhola go aga botshulankgane mme a feleletsa ka seane sa SeAfrika, ‘Le fa go le lefifi, go tlaa sa’.

Athikele e kwadiilwe ke Louise Kunz, mokwadi wa Pula Imvula. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go louise@infoworks.biz.

Popego ya mmu le go atlholakgono ya go boloka metsi

Sediriswa se sengwe se se leng mosola se se dirisiwang ke balemirui, maitse-anape, le babatlisisi ke go atlholakgono kgaolong e e rileng ya naga e e ka nnang go lebelela boteng ba mmu le popego, go tlhola go uma ga tlhaka le mafulo, go go loga maano go tlhoma tlhotlhwa ya go ka medisa dithlare tse di ka rengwang.

Mosima wa teko o tlaa kgonisa kattholo, palotlholtwala le tekanyo ya mofuta le mokgwa wa mmugodimo, maemo le thulamo ya mmu, boteng ba mmu, mofuta wa mmu, kgaoganyo ya mmu ka dikgaolo tsa godimo, gare le tlase. Fa kgaolo ya mmu e na le dijwalwa mo go yone go mela ga medi e ka bonwa mo mmung mme gape le selo se sengwe le se sengwe se se thibelang go mela ga dimela jaaka dithatafatsa ka ntlha ya megoma kgotsa didiko, dikgaolo tse di thata kgotsa mo medi e sa kgoneng go tsena ka ntlha ya popego kgotsa botlhokwa ba kotlo mo llageng e e mo tlase.

Popego ya mmu e tshwanetse go sekasekiwa ka go tswelela ka nako ya yotlhe ya go mela ga dimela mo kgaolong e nngwe le e nngwe ya mefuta e e farologaneng mo polaseng ya gago. Go tlhabolola le go lekantsha popego ya mmu ka ntlha ya kgonya go boloka metsi morago ga mariga go ka supa dintlha tse di leng botlhokwa. Tlhabololo e ka rulagangwa ka ntlha ya gore go tlhokiwa pula ya ntlha ya selemo e kana kang go kgonya go simolola go jwala ka maikanyo mme le gore dimela di ka kgonya go fetsa go mela, fa go fiwa bokanabogare ba pula e e neleng mo polaseng ya gago.

Mesima ya teko

Mesima ya teko e tshwanetse go nna boteng bo bo ka nnang metara e e leng 1 ka bodiko bo bo ka nnang metara e le 1 gape mme e nne boteng bo bo lekaneng go supa popego yotlhe ya mmu go filthelela boteng bo bo supang go mela ga medi ya dijwalwa kgotsa majang a mafulo mo kgaolong e e rileng ya naga. Maemo a Botlhaba/Bokone a a tshegetsang go tsaya ditshwantsho mo mosong-gare. Mesima a ka epiwa ka diatla kgotsa ka go dirisa sediriswa sa go epa se se leng botlhokwa mo polaseng e nngwe le e nngwe ka matsatsi a segompieno.

Fa go epiwa mesima go lekalekantha fela go simolola leka go epa mesima mo dikgaolong tse di farologaneng jaaka mo wena o dumelang gore go pila tota mme tota le mo o dumelang gore go bobe le mo mebung e e farologaneng e e dirisiwang e le mafulo a diruiwa.

Fa o setse o dirisa bolemirui nako e e ka nnang dingwagangwaga epa mosimo o o ka

nnang o le mongwe fela mo mmung o wena o ka dumelang gore ke mmu o o siameng o o nayang kumo e e lekaneng. Go ka nna mofuta wa mmu o o supang tsela mo polaseng ya gago. Gakologe-lwa gore mmu o o leng boteng gantsi ga o neye kumo ka go lekana ka gore go ka nna mathata jaaka botlhokwa ba kotlo ka ntlha ya botšarara kgotsa go tlhoka difosofate kgotsa mefuta e e mengwe ya dimenerale. Go botoka go tsaya diteko tsa mmu fa mesima ya go atlholakgono ya mmu e epiwa. Popego ya mebu le bokana ba kotlo tota le bokana ba metsi mo mebung go ka nna theo ya tlhatlhobo e e ka rulagangwang gape ka ntlha ya go supa kgonya mefuta e e dirisiwang go suga mmu mme gape le photogo ya thulamo ya mmu le bokana ba kotlo.

Fa kitso ya gago ya mebu e e fitlhelwang mo polaseng ya gago e oketsegae seepamosima se se pila se ka dirisiwa go tlhotlhafatsa ka bonako gore ke mofuta ofe wa mmu o o leng mo kgaolong efe mo polaseng ya gago. Kgonya kgaolo e nngwe le e nngwe ka tlhomia mme tota le ya polase yotlhe.

Didiriswa tse dingwe tse o tshwanetseng go nna le tsena ke theipe e serolwana e e dirisiwang go lekalekantha bokana ba llaga ya mmugodimo le dillaga tse dingwe, thipa e e kwapsang klgotsa hamole ya matlapa go tlhola bothata ba dillaga tse di thatafaditsweng mme le boroto e e ka kwapetseng pampiri mo o ka kwalang tse o di bonang mo mosimeng o mongwe le o mongwe.

Tiriso ya metsi ya dijwalwa

Tiriso ya metsi ya dijwalwa e e tseiwang mo te-kong ya mmu e bonwa gagolo fa e le nako ya go mela ya dijwalwa, dimilemetara (dimm) tsa metsi tse di dirisiwang ke dimela ka ntlha ya phufulelo go tsweng mo mmung le go tšha ga metsi a pula mo mathareng le mo mmung. Tiriso ya metsi ka bontsi go bonagala gagolo ka nako ya go thunywa dithunya le fa tlhaka e tlatswa.

Sekao e le mmidi o o ka nnang le nako ya go mela e e leng matsatsi a le 125 go a le 180 mme o ka dirisa dimilimetara tse 500 go tse 800 mabapi le gore maemo a boswa a ntse jang e bile le gore go tlhophiliwe mofuta ofe. Bokana bo bo bapisiwang ba disonobolomo ke matsatsi a ka nnang 125 go a le 130 le dimilimetara tse 600 go tse 1 000.

Tlhatlhobo ya metsi a a bolokiwang mo mmung

Maithlomo a mangwe a go tlhatlhobo metsi a a leng mo mmung e ka nna go tlhomamisa maemo a metsi a a leng mo mmung ka nako ya go mela ga dijwalwa kgotsa ka nakongare ga go roba le go jwala gape.

Tekanyetso ya bokana bo bo tlhokiwang ke dimela go fokotsa bokana bo bo leng mo mmung ka nako ya go jwala go ka go naya bokana ba pula kgotsa metsi a a tlhokiwang fa go nosetswa ka nako ya go mela go kgonisa dijwalwa go fetsa go mela ga tsona go gola.

Kgonya naga ke bokana ba metsi a a salang kgotsa a a tshwarwang mo mmung matsatsi a mabedi kgotsa a mararo morago ga go nose-tswa mme le morago ga go elela ga metsi go fela. Kgonya naga mo mmugodimong e supiwa ke maemo a mmu fa go lekalekane ka 50% ya metsi le 50% ya mowa mo tekong e e rileng.

Mokgwa wa 'go utlwela le tlhago' ke mokgwa o o bonalang wa go lekalekantha bokana ba metsi mo dillageng tse di farologaneng, ka popego e e farologaneng ya mebu, ka go tamola teko e nngwe le e nngwe ya dillaga tse di farologaneng mo seatleng go bopa 'bolo' jaaka lengwete. Teko e gamolwa gape gare ga menwana go bopa sephaphathi. Popego ya mmu, kgonya go bopa sephaphathi, go bonala ga metsi, dikgaolo tsa mmu tse di sa kgomaranang, go kgomarela ga metsi/mm u mo menwaneng go ka bapisiwa le dinaneo, mme le go dirisa kitso, go ka dirisiwa go lekakalekantha go nna teng ga metsi ka dikgaololekgolo mo mebung ya mothaba ka mokata, mokata, kgotsa mo mmopeng o o ka fa tlase. Molemirui o tshwanetse go tsena thutiso ya go kgonya go supa mefuta e e farologaneng ya mebu go kgonya go supa mefuta ya mmu e e farologaneng mo dillageng tsa mmu ka tshwanno.

Go balela bokana ba metsi a a leng teng

Ka tlwaelo mmu o o leng bolete wa mothaba o tlaa tshwara dimilimetara tse 25,4 ka boteng ba dimilimetara tse 150 mme wa mmopha o tlaa tshwara dimilimetara tse 25,4 ka boteng ba dimilimetara tse 76. Mefuta e mengwe ya mebu e e nngwe ka tlhokiwang ba go bokana bo bo leng fa gare ga dipalo tse.

Ka go nna sekao se se bonolo mosima o o supiwa go setshwantshong sa **Setshwantshong sa 1** se supa mmu wa kwa Westleigh, mo Foreiset-tatabothaba ka disentimetara tse di ka nnang 45 tsa mmugodimo o o leng boleta wa mothaba le mmopha le mokata mo godimo ga mmopha o o bothhofo. Go ne go jwetswe bojang ba eragrostis curvula mo go ka nnang dingwaga tse 15. Go na le ditshupetso tsa disalela tse dintsi tota le dibodu ka go se nne teng ga thatafatso kgotsa thibelelo ya go thibela go mela ga medi. Ditshupetso tsa go mela sentle ga medi di ne di bonala ka mo teng ga mmopha o o bothhofo.

Botent bo bo tlhokiwang ba go mela ga medi bo bo pila bo ka nna disentimetara tse

60. Go nele pula e e ka nnang dimilimetara tse 128 mo tshimong e ka dikgwedi tsa Mopitlwe, Moranang le Motsheganong. Bokana ba metsi mo mmung bo ka lekalekantshwa jalo: dimilimetara tse 450 go kgaogangwa ka dimilimetara tse 150 tsa mmugodimo x dimilimetara tse 25,4 ka kgono ya naga e leng 60% go nna dimilimetara tse 45 tsa bokana ba metsi a a bolokilweng mo mmugodimong. Dimilimetara tse 300 tsa mmopa o o botlhoho di ka tshwara mo go ka nnang dimilimetara tse 60 tsa metsi mo go re nayang ka go kopantsha dimilimetara tse 105 kgotsa diintshi tse 4 tsa metsi a a bolokilweng. Tshimo e tlaa busetswa go uma ka go simolola go jwala disoja ka go dirisa mokgwa wa go suga mmu wa go se leme. Go laola mefero go tlaa dirwa ka go dirisa sebolayamefero sa theo ya glyphosate le dikhemikale tse dingwe tse di tlaa gase-tswang gabedi go thibela go tlhoga ga majwang. Go amogetswe dimilimetara tse 30 tsa pula ka 20 Diphalane 2016. Ka gore o lekalekantshitse bokana ba metsi a a leng mo mmung molemirui yo a ka jwala dijwalwa ka boikanyo ba gore di ka tswelela go mela go fitlhelela kgwedi ya Ferikong kwa ntle ga go amogela pula gape mme di ka nna le kgono ya go kgona fa go dumelwa bokana ba pula e e ka nang ka tlwaelo.

Gakologelwa gore mmu wa mofuta wa Hutton kgotsa Avalon o o boteng mo kgaolong e mo go ka nang pula ya dimilimetara tse 850 e le bogare o tlaa nna le kgono ya go naya ditono tse di ka nnang 6 tsa mmidi ka heketara. Mmu wa Westleigh o o supiwang mo setshwantshong sa 1, mo kgaolong e mo go ka nang pula ya dimilimetara tse 625 ka nako e telele o ka nna le kgono ya ditono tse di ka nnang 3 tsa mmidi mo heketareng mme tota ka ditono tse 4 fa dilo di tsamaya sentle ruri mo ngwageng.

Bokhutlo

Ka o molemirui go botlhale go itse mebu ya gago le go kgona go athlola bokana ba metsi a a leng mo mmung go go kgonisa go supa mekgwa ya go suga mmu e e tshwanetseng go boloka metsi a mantsi jaaka go kgonegwa go fokotsa diphatsa tsa tiriso ya ditšelete go jwala dijwalwa kgotsa go laola mafulo mo setlheng se se gorogang.

Go atlanegiswa gagolo gore bukana *Soil Classification – A taxonomic system for South Africa, 2nd Revised version, ISBN 0-621-10784-0*, e kopiwe go tsweng The Research and Technology Manager, Private Bag X79, Pretoria, kgotsa o ka e kopa mo lebenkeleng le le rekisang dibuka le le dirisang dinomorotshupetso tsa ISBN. Ke ‘beibele’ ya karologanyo ya mebu ya Afrikaborwa mme e tshwanetse go nna mo dibukeng tsa molemirui mongwe le mongwe e le tshupetso ya go supa ka tshwanno mefuta ya mebu e e farologaneng mo polaseng ya gago mme le go tshegetsa go supa kgono ya bolemirui ya nnete ya polase ya gago. ☺

**Athikele e kwadilwe ke
molemirui yo a rotseng tiro.**

Mmu wa kwa Westleigh, mo Foreisetatabothhaba, ka disentimetara tse di ka nnang 45 tsa mmugodimo o o leng boleta wa motlhaba le mmopa le mokata mo godimo ga mmopa o o botlhoho.

MOLAETSA WA TSHOLOFELO go balemirui morago ga ditlha tse di maswe!

Dinako tsa mathata a ekonomi le dipolotiki, dinako tsa phetogo ya tlelaemete le komelelo – dilo tsotlh tse di ama mapheko a rona ka mekgwa e farolonganeng; mme balemirui gagolo go feta ba uthwa KOMELELO...ka gore re bona tiragalo ya dithempereitsha tse di kwa godimo go feta, pula e sa neng mo masimong le dijwalwa tsa rona, diruiwa tsa rona le mafulo – mme tota, le mo dipateng tsa rona. Ruri, re bona komelelo le mo matlhong a bana ba rona fa re tshwanetse go ba bolela gore ga go na tšelete ya go reka 'dilonyana' ngwaga e...

Go kgonna ditiragalo tsa setlha se se fetileng go ne go tshwana le go palama sekagatikanyi sa maikutlo; godimo ka tsholofelo, tlase ka matshwenyego – wela gape mo matennyeng a tlhobogo! Ga go a nna nako pele ga jaanong fa ditokelelo le madi a rona a ne a thaselwa jaana. Ee, balemirui ba khubamisitswe go ema ka mangole fa pele ga sefatlhego sa komelelo e e maswe go feta le nako ya go fisa e e setlhogo jaaka batho ba ka nagana!

Molemirui yo a leng tsala ya me o ne a amogela kaelo ka ntsha ya kgaba ya gagwe. Saekhaeterese ya gagwe e mmoletse gore segwe sa go tswa mo lefifing la kgaba ke go tlogela go leba fatshe mme bogolo go leba GODIMO...leba batho mo matlhong; leba mathata ka tlhamalelo. Kgale Modimo o re boleletse mo Lefokong la gagwe mo Pesalome 121: TSHOLELTSWA MATLHO A GAGO GO DITHABENG...THUSO YA GAGO E TLAA TSWA TENG!

Mme le mororo – bophelo bo a tswelela! Mme le rona re tshwanetse! Re tshwanetse go falola re le dikgwebo le borona ka bobedi. Bothhe re na le rre le mme, mogatsa, bana le morwarre le kgaitsadi mme le badiredi ba rona ba re tshwanetseng go ba tlhokomela. Re tshwanetse go leka go dira ka thata ya rona yotlhe go falola le go loga maano a re ka a dirisang ka setlha se se latelang – GA RE KGONE GO INEELA! Mme gape: **Re tshwanetse** go uma dijо tse di ka jeweng ke morafe le ba ba leng mo lefatsheng la rona mme ka re le balemirui re **tlhomawa** go nna batlhokomedi ba lefatshe.

Go na le dilo tse dintsi jang tse re sa kgoneeng go di iaola. Ga re kgone go dira sepe go baakanya dilo jaaka polotiki ya lefatshe kgotsa mathata a ekonomi ya lefathse...jalo re tshwanetse go **khutla go tshwenyega** ka tsona ka gore ka mo teng moo go letse go

thokgalala mme fa gongwe e bile **kgaba e feang.**

GAKOLOGELWA: Fa o palelwa – PALELWA KA NNETE – ke fa o wela fatshe mme o sa kgone go ema!

Bogolo itebelele sentle. Swetsa gore o tlile go araba jang dipotso tsa mathata ka maatla le tumelo ya gago. Leka go se nne fela o sa dire sepe. Leka go se nne o le tshulankgane. Dilo di ntse jaaka di ntse! Ga go na sepe se o ka se dirang go fetola go fisa kgotsa go emisa komelelo – ga re kgone go nesa pula kgotsa go medisa bojang...dirisa nako go rapela le go nagana go amogela botobetobe le maatla a ka mo teng. Lebagana tse o di tshotseng – le tse o ka kgongang go di dira. A o sa tsoga sentle e bile o sa ntse o na le maatla? O sa kgonna go loga maano?

Dira dilo tse di tlhokang tiro e seng madi

Tswelela go dira mme dira dilo tse ka tlwaelo o sa kgoneng go bona nako go di dira. Fapha setoro le jarata. Tlholo didiriswa tsa gago tsotlh; di tshase pente. Gopola go dira ditiro tsa mo ntlong – jaaka go baakanya dilo tse di robegileng tse mogatso a ntse a go kopa go di baakanya. Boitumelo mo ntlong bo thusa go mo tlhotlheletsa go go tshegetsa fa go nna maswe! Nagana ditiro tse dinnye tse o ka di dirang go tlisa tšelete e e ka thusang go eledisa madi – rema dikgong mme o di rekise; jwala merogo o e rekise – le fa e le go go thusa go se bolaiwe ke bodutu le go dirisa diatla le dikakanyo – mme tota disentenyana tsotlh di a thusa!

Mola wa bofelo: Rona balemirui ga re a tshwanela go ikgogomosa go feta go dira tiro ka diatla kgotsa go bolela badirimmo ba rona mathata a re tlhaselang. Re tshwanetse go dira sengwe le sengwe se se ka thusang go tshegetsa kgwebo ya rona kgotsa go naya ba malapa a rona dijо. Thata e re e dirisang fa re dira jalo e tlaa re naya maikutlo a gore re lebagana maikaelelo a rona mme a tlaa re naya phisego go lwa le go falola!

La bofelo **GOTLHE mo go leng botlhokwa ke gore WENA o dira eng ka maemo a gago mme le gore WENA o dumela gore mathata a iaola WENA jang.** A mathata a gago a tlile go go fenza, kgotsa a tlaa go tlhotlheletsa go dira?

Bagalata 6:9 e a re: 'A re se lape go dira tse di molemo; gonne re tlaa roba ka sebaka sa teng, fa re sa itsemeletse.'

Setlhare se le sengwe se ka simolola sekgwa, go nyenya gangwe go ka simolola botsalano, seatla se le sengwe se ka tsholetsa mowa, lefoko le le lengwe le ke raya maikaelelo, tlhopho e le nngwe e ka fetola morafe, lerang la letsatsi le le lengwe le ka sedifatsa phaposi, kerese e le nngwe e ka tlosa lefifi mme go kgoma go le gongwe go ka supa pabalesego – bophelo bo le bongwe bo ka baka pharologanyo!

Mokwadi ga a itsewe

Go na le bontsi bo bo ka buiwang ka maatla a motho a le mongwe. Buka e ke e ratang gagole e kwadilwe ke Bryce Courtenay e le 'The Power of One'. O kwala a re, 'Maatla a mongwe a godimo ga dilo tsotlhe e le maatla a go dumela bowna...tlhaloganyo ke motabogi, mmele ke sedi-riso se se dirisiwang go siana ka lebelo kgotsa nako e telele, go tlola godimo, go thuntsha ka go tlhamalala, go raga ka maatla, go thuma ka kgonogono, go betska thata, kgotsa go lwa ka natla.

Ke dumela gore fa re amogela maemo a a tlhabologisang le a go farologanya ke tsela ya me ya go diragatsa, ya go ikgotsofatsa mme jalo ke tshwanetse go ipaakanya go fetola dilo gannye mme ke tshwanetse go phela bophelo ba me ke ntse ke lemoga gore go KGONA go tlisa pharologanyo!

Fa molemirui yo a tsofetseng a botswana potso: Ke ka go reng balemirui ba dirisa bolemirui, ba ntse ba lemoga bothata ba maemo a ekonomi mo godimo ga dikgoreletso tse dintsie le mathata a bolemirui?

A araba: Ka gale, ka gale karabo ke: Loroato. Re dira ka lorato. Balemirui ba dirisa bolemirui ka gore ba rata bolemirui. Re rata go bona le go tlhokomela go mela ga dimela. Re rata go phela le diphologolo. Re rata go dira kwa ntle. Re rata bosa. Re rata go nna mo re dirang e bile re rata go dira mo re nnang. Re rata go dira mabapi le mopati le bana ba rona. Re rata go itirela mme re rata go se laolwe ke molaodi yo a re bolelang gore re dire eng!

Jaanong wena? A o dirisa bolemirui ka gore o a bo rata?

O tlaa lwela dilo tse o di tshotseng mme o tlaa dira tsotlhe tse di leng bothokwa go babalela polase ya gago? A o ya go itswalela mo ntlong o kopantshitse masire kgotsa o tlaa filthelwa mo masimong a gago o ntse o koba dipodi le magakabe, o sireletsatlhaka e nngwe le e nngwe ya dijwalwa tsa gago go fithelela nako ya thobo jaaka Rre Khumalo le Rre Ndhlovu gaufi le Ntabamhlope ba dirile ka selemo se se fetileng?

La bofelo, ba ga etsho, tsotlhe tsa boammaaruri le tsotlhe tsa tlotlego le tsotlhe tsa tshiamo le tsotlhe tsa boitsheko le tsotlhe tsa lorato le tsotlhe tse di tumo e ntle, le tse di ka nnang teng tsa maatla- metlo gongwe tsa pokon, di akanyeng. (Bafilipi 4:8)

Nte le amogelete tsholofelo ka go itiisa; a dipula tsa medupe di nele masimo a lona mme le pehele ka kagiso!

Seane sa SeAfrika se a re: **Le fa bosigo bo le telele, masa a tlaa goroga.** Komelelo e kile ya nna teng mme ya tloga – re tshwanetse go netefatsa fela gore rona e se re bolaye pele! ☺

Athikele e e kwadilwe ke Jenny Mathews, mokwadi wa Pula Imvula. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go jenjonmat@gmail.com.

Bolaodi ba disalela tsa korong le tlhopho ya gago ya dimela tse di ka nnang sebipo sa dijwalwa

Disalela tsa korong tsa go sireletsa mmu.

Bolaodi ba disalela morago ga nako ya thobo go botlhokwa thata, le fa e le disalela tsa korong kgotsa tsa dimela tse di ka nnang sebipo sa dijwalwa. Bolaodi bo tlaa nna tshegetso e kgolo go kgonisa dijwalwa tse di tlaa jwalwang.

Mekgwa e e tlwaetsweng ya go lema mmu le mekgwa ya tshomarello ya go suga mmu e na le ditiragalo tse di farologaneng tsa go dirisa disalela tsa korong. Ka mekgwa e e tlwaetsweng ya go lema mmu disalela di kopantshwa le mmu ka go di tseneletsa mo mmung fa go dirisiwa sediriswa se se segang mmu pele ga nako ya go uma tlhaka. Ke mokgwa o o bonolo go dirisa disalela kwa ntlae ga go di ngata go di naya diruiwa go jewa kgotsa go di dirisa go nna marobalelo a tsona. Go maswabi ka gore ga se mokgwa wa go di dirisa o o ka tswele-

lang go dirwa ka gore go latlhewga khabone e ntsi e le CO₂ ka tiragalo ya go suga mmu mme mabapi le tatlhego e tlotlololo ya popego e e pila ya mmu. Go tlosa disalela ka ntlaa ya go di dirisa e le dijo kgotsa marobalelo go tsamaelana le tatlhego ya kotlo mo thulaganyong, mo go tlisetsang koketsosya monontsha o o tlhokiwang go lokelwa ka setlha se se latelang.

Tiragalo e e lesa mmu o bataolegile o se na tshireletso mabapi le tlhaselo ya pula le phefo, mo go tlisetsang tatlego ya mmugodimo ka ntlaa ya kgogolego. Tiriso ya mekgwa ya tshomarello go suga mmu e na le maemo a a farologaneng, ka go tlögela disalela mo godimo ga mmu go fokotsa kgogolego ya mmu, e bile go aga tshireletso mo godimo ga mmu. Go thibela go nna bollo ga mmu ka selemo, mo go thusang go sireletsas bophelo ba ditshedinnye tse di leng botlhokwa mo mmung. Mokgwa o wa go laola

mmu ga o thibele molemirui go fudisa diruiwa mo tshimong go ja disalela ka setlha sa selemo.

Mo polaseng ya Langgewens Research Farm ya Lefapha la Bolemirui la Kapabophirimma, gaufi le Moorreesburg mo kgaolong ya Kapabophirimma, dithulaganyo tse nne tsa go uma korong di dirisa diruiwa go fula mo tshimong ya korong go ja disalela le mafulu a mangwe ka setlha sa selemo. Diruiwa mo thulaganyong e di laolwa ka mokgwa o o netefatsang gore go tlöswe 50% ya disalela. Ka go dira jalo o sala o tshwara bokana ba disalela tse di lekaneng go sireletsas mmu.

Mosola wa go fudisa ke feteletso e e leng bonako mo sedikong sa go tsamaya sa dikotlo ka ntlaa ya diruiwa le phokotsa ya sebipo mo go nolofatsang tiragalo ya go jwala dijwalwa tsa setlha se se latelang, tota fa o jwala ka sediriswa sa go jwala sa dintlha. Dithlako tsa diruiwa di

MORAGO GA THOBO

thusa gape go kgaoganya disalela ka dikgaolo tse dinnye go nolofatsa go elela ga disalela gare ga dintlha fa go jwala. Le fa sebipo se se sireletsang sentle se tlhokiwa se ka tlisetsa mathata ka nako ya go jwala.

Go nolofatsa bothata, molemirui a ka goga dithaere mo mmung go tlosa marino a dijwalwa le go a kgaoganya go nna dikgaolo tse di ka laowlang mme le go tshelegela disalela ka go lekana mo tshimong. Go na le didiriswa tsa mofuta wa haraka tse di ka dirisiwang go tshelegela disalela ka go lekana fela morago ga thobo kgotsa pele ga go simolola go jwala gape.

Bolaodi ba dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo bo ikaega ka ntlha ya gore molemirui o batla go kgona eng. Fa o jwetse dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo tsa mariga, bolaodi bo tla rulagangwa ke gore di tlaa dirisiwa go dira eng. Di ka dirisiwa go nna tshwang kgotsa go silwa go fura diruiwa, go nna sebipo kgotsa go fulwa. Le fa di ka dirisiwa jang di thusa go beteleta mefero. Go botlhokwa gore di jwalwe ka tshimologo ya setlha go lelefatsa nako ya go mela jaaka go ka kgonegwa. Fa nako ya go mela e lelefatswa, bokana ba disalela bo a oketsegia.

Fa dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo di dirisiwa go nna tshwang kgotsa go tlogelwa go nna sebipo go botlhokwa go tlosa sebipo pele peo e lokelwa. Fa e le go nna tshwang, sebipo se tlaa kgaolwa mme se tlogelwe go oma pele ga go se ngata kgotsa pele ga go se gatelela mo mmung ka go lekana fa se dirisiwa go sireletsas mmu. Ka ditiragalo tse ka bobedi se ka tloswa gape ka go dirisa sebolayamefero se se tshwanetseng. Fa se dirisiwa go silwa, se tlaa kgaolwa ka nako e fa dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo di godile sentle.

Fa dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo di dirisiwa go fulwa, go na le mekgwa e mebedi. Ka mokgwa wa ntlha di tlogelwa go mela nako e telele jaaka go kgonegwa pele ga go dirisa diruiwa go di fula, mo go leng mokgwa o o botoka fa di fulwa ke dikgomo. Mokgwa wa bobedi o ka nna botoka fa go diriswa dinku kgotsa dipodi go di fula. Ka mokgwa o o dirisa diruiwa go di fula

Sebipo sa mmu se se pila se boloka metsi mme se beteleta mefero ka setlha se se latelang.

fa di sa le nnye, mme di tlogelwa go mela gape. Diruiwa di tloswa go fula mafulo a nnete mme fa gongwe di ka busetswa go fula dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo gape fa setlha se ntse se tswelela (fa go na le go mela go go lekaneng gape). Fa dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo di kgona go mela sentle gape, kwa ntle ga go dirisa diruiwa go di fula gape, di ka tloswa go di dirisa go nna tshwang. Ntlha e e leng botlhokwa go gakologwa ke gore ka dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo tsa mariga di tloswa pele di kgona go thuntsha peo.

Dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo tsa selemo di ka laowlwa ka go tshwana fa o le mo kgaolong e pula e na gantsi ka selemo. Fa

o batla go jwala dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo tsa selemo mo kgaolong e pula e nang gantsi ka mariga kgotsa dijwalwa tse di dirisiwang go aga sebipo tsa mariga mo kgaolong e pula e nang gantsi ka selemo go tlaa nna botlhale go tlosa sebipo ka bonako go netefatsa gore o nne le nako ya go tshwara metsi a mantsi jaaka go ka kgonegwa mo mmung.

**Athikele e kwadilwe ke Dr Johann Strauss,
Bolaodi ba Disaense tsa Dimela, Dipatlisiso
le Thhabololo ya Ditiro tsa Thekenoloji,
Lefapha la Bolemirui la Kapabophirim.
Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile
go johannst@elsenburg.com.**

Pula Imvula's Quote of the Month

Life is about making an impact, not making an income.

~ Kevin Kruse

Lemoga ditshupetso tsa GO TŠHONA

Go tšhona go supa maemo a kgwebo ya bolemirui fa e na le melato go feta letlotlo mme ga e kgone go phimola dipatelesego. Go tšhona ga go direge ka letsatsi le le lengwe fela. Ke tiragalo e e tl Lang ka boiketlo mme e ka tsaya nako e telele (gantsi go feta ngwaga) pele kgwebo ya bolemirui e supa go tšhona kgotsa ka mafoko a mangwe e feditse go nna le letlotlo.

Go tlisetsa potso 'Ke ka go reng go na le balemirui, mo gare ga mathata (jaaka komelelo ya jaanong), ba ba kgonang go dirisga bolemirui ka kgono le go phimola dipatelesego tsa bona? Ntlha e e ka buiwa gape le gape. Le gale, kwa bofelong dintlha tsotlhedi ka buse-tswa go kgono ya go laola ka tshwanano, mme mo kgwebong ya bolemirui - go laola bolemirui jaaka go supilwe ke dipatlisiso tse di rileng.

Ditlhaloso tse dintsi tsa Bolaodi ba Bolemirui di teng mme ka go di kopantsa tsotlhedi a re 'TIRISO KA KGONO KGOTSA KOPANTSHO YA METSWEDI YOTLHE, BATHOLE DITHOTO, GO KGONA MAIKAELELO A KGWEBO YA BOLEMIRUI.' Jalo metswedi ya dithoto tsa polase ga se se se supang kgono kgotsa tlhaelo. Bogolo kgono e supiwa ke mokgwa o polase e laolwang go kgona go dirisa metswedi ka tshwanano.

Ka go dirisiwa go laola go supa go loga maano, go rulaganya, go dirisa le go laola dikgaolo tsotlhedi tsa bolaodi ka tshwanano. Dikgaolo tsa go laola di le go uma, go rekisa, go reka, go dirisa madi, go busa, go dirisa metswedi wa batho, botsalanobatho, dithoto le setoko, mme le bolaodi ka bophara. Jalo molemirui o tshwanetse go nna molaodi wa senatla. Molemirui yo a leng mmampodi o tlaa kgona go dirisa badiredi ba gagwe, mmuwa mo polaseng ya gagwe, metswedi e e sa kgonweng go sutiswa mme le metswedi e e ka sitiswang ka tshwanano go uma kumo e e maemogodimo e e tlhokiwang ke badirisi ba yona, ka go bona poelo.

Mabapi le go dirisa ditiro tsa go laola – go loga maano, go rulaganya, go dirisa le go busa – molemirui/molaodi yo a leng mmampodi o tlaa nna moeteledipele, yo o swetsang, yo o buang ka mo teng le kwa ntle, yo o romelang tiro, yo o lomaganyang dikgaolo, yo o tlhotlhelietsang batho ba gagwe mme le yo o tshegetsang boitshwaro ka tlhokomelole le ka kgatelelo.

Maitseo a balaodi a a supang go se laole ka tshwanano mme e bile a fokotsa kgono ya polase a ka nna a a latelang:

- **Go repisa dikgole kgotsa go se nne le boitshwaro** – ka ba le balaodi, balemirui ba bangwe ba itse tiro e ba tshwanetseng go e dira, mme ga ba na thata ya go gagamatsa dikgole e bile ga ba na boitshwaro ba go ikgapa go dirisa metheo ya balaodi e e siameng e tshwanetseng go dirisiwa.
- **Bomoragonako** – balemirui ba bangwe ba dirisa metheo ya balaodi e e siameng, mme ba felela ba siewa ke nako ka letsatsi kgotsa beke go dira tiro ya bona. Ba sala ba simolola go jwala ka nako e e leng beke morago ga nako e e tshwanetseng, ba thusa kgomo e e lwalang morago ga letsatsi e ntse e lwalang mme e a swa, kgotsa ba lekalekantsa tlhotlhwa ya kumo e ba e rekisang morago ga nako go fitlhela ba sa kgone go e rekise.
- **Maemo a bophelo** – dintlo le mebotorokara ke dilo tse di sa busetseng poelo go kgwebo mme madi a a dirisiwang go di duela ke madi a a dirisiwang go duela molemirui a le molaodi wa kgwebo. Fa tlhotlhwa ya dilo tse e oketseg, kgatelelo mo poelong ya kgwebo e e oketseg.
- **Go rulaganya pego** – balemirui gantsi bo dirwa ka go se dirise kitso. Balemirui ba bangwe ba ithaya ba re dipolase tsa bone di ba naya madi a mantsi mme ka go rulaganya pego e e siameng fa gongwe ba ka fitlhela gore ga go a nna jalo, sekao e le go fitlhela gore mmidi o o jwetseng go dirisiwa mo polaseng ga o 'mahala'.
- **Kamanatshego** – balemirui ba bangwe ba ba a fetola go tsamaelana le diphetogo tse di tlileng le phetogo ya dimakhete le tlelaemete.
- **Go se fetole** – balemirui ba bangwe ba tswelela ba sa fetole mekgwa ya go laola ya kgale, mme ba tlhoka go lemoga gore thekenoloi le mekgwa e mentshwa ya go dira tiro e teng.

Ditshupetso tsa go tšhona

Jaaka go supilwe mo temaneng ya ntlha go tšhona ke tiragalo e e diregang ka boiketlo mme dintlha tse di latelang ke ditshupetso tse dingwe tsa gore go tšhona go a direga mme go mo tseleng.

- Ba molato ba ba tlholang go gatelela e bile ba bifela molemirui go duela.

- Bokana ba madi a a adimilweng bo ntse bo oketseg.
 - Go oketsa nako ya go busa madi a a adimilweng. Sekao e le, go se fe peo kgotsa e nnye fela ka go dirisa nako ya go busa madi e telele jaaka go ka kgonengwa.
 - Tuelo e dirwa morago ga nako, ka go duela madi a a lekaneng fela.
 - Fetola nako ya go duela go nako e e leng morago ga nako e e dumetsweng.
 - Go se kgone go duela VAT fa go tlhokiwa.
 - Go rekisa dilo ka fa thoko go duela molato wa legae.
 - Go adima madi a ditsala kgotsa a losika ka go se rulaganye mokgwa o a tlaa buswang.
 - Ka go dira diphosha ka bomo mo ditshhekeng go oketsa nako ya go duela ka go romela tšeke e nngwe.
 - Go tlhola go ganetsa bokana ba madi a a tshwanetsweng go duelwa jaaka go supiwa mo mananethekong.
 - Go tlhola go naya seipato sa gore tuelo e rometswe ka poso.
 - Magatwe a a tlholang a utlwa ka maemo a madi a molemirui.
 - Molemirui o a tenaga kgotsa o a tloga fa go buiwa ka madi a a tshwanetsweng go duelwa.
 - Go gana go bua le ba ba mo adimileng madi, go kopa maitswarelo a gore o mo dikopanong, go se busetse mogala kgotsa go fetelesta kgang go motho yo mongwe jaaka radipalo kgotsa mothusi wa mo ofising.
- Fa ditiralago tse di bonalwa ke nako ya go sekaseka maemo a ditshhelete a gago. Fa o sa bone poelo, o tshwanetse go leka ka thata yotlhe ya gago go oketsa bokana ba letsenyo, go fokotsa tshenyego mme/kgotsa go fokotsa sekoloto. Fa dintlha tse di sa kgonegwe, dilo tse di sa dirisiweng mo polaseng di tshwanetse go rekisiwa kgotsa go tshwanetse go rulagangwe tumelo ya go busa madi e ntshwa le ba ba adimang madi. Fa dintlha tsotlhedi tse di sa nee kgono e e ka dirisiwang go tswelela go dirisa bolemirui, go setse kamogothoto fela.

Athikele e kwadilwe ke Marius Greyling, mokwadi wa Pula Imvula. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go marius@mcgacc.co.za.

Botlhokwa ba go laola mefero ka dikgwedi tsa selemo

Loala mefero fa di sa le nnye fa di ise di tie.

Mefero ke mmaba wa ntlha wa molemirui mme ke tlhaselo e kgolo go kgono ya molemirui go bona kumo e e lekaneng. Go laola mefero go ka nna tlhaselo e kgolo, tota ka dikgwedi tsa selemo go tloga kgwedi ya Ngwanatsele go ya Ferikgong fa e le mo meamong a go mela ka maatla le go tia mme le fa tlaelamete e e tshwanetse.

Nako e e tshwanetseng go laola mefero ke fa e sa le nnye e se na maatla, ka tshimologo ya selemo. Ka maswabi, ka gore ka ntlha ya go se dirise nako ya rona sentle ga re kgone go dira tiro e fa e tlhokwa go dirwa.

Go re tlogela ka mathata a go leka go laola mefero fa e setse e mela ka maatla e bile e setse e tile. Go ka nna thata go laola mefero ka nako e, mme re sa tshwanetse go e dira! Go botlhokwa thata go se tlogela mefero go tswelela pele, pele re simolola go e laola. Ke tiro e e tswelelang, ga e fele, mme re tshwanetse go e dira go kgona go bona mesola fa re roba thobo e e lekaneng ka nako ya thobo.

Nako e e rileng ya go laola mefero

Re tshwanetse go gakogelwa gore nako ya go laola mefero e e pila ke fa dimela tsa mefero di sa le metsi di ise di thatafale. Fa re tlogela mefero nako e telele go feta e kgona go oketsa thata ya yona mme go nna tahat go e bolaya. Gape mefero e na le kgono e e okeditsweng ya go goga metsi le kotlo fa e sa le ntshwa mme e ntse e mela ka maatla, jalo fa re gasetsa ka nako e e tlaa kgona go goga khemikale ka bontsi mme go tlaa re naya ditswamorago tse re di tlhokang.

Mekgwa ya go laola mefero ka dikgwedi tsa selemo

Ka re le balemirui re na le didiriso tse pedi tse re ka di dirisang go leka go laola mefero. Re ka dirisa dikhemikale kgotsa re ka dirisa megoma. Mokgwa wa rona wa go laola o tlaa supa gore re dirisa mokgwa wa go laola mefero ofe. Sekao e le, fa o dirisa mokgwa wa go se leme mo polaseng ya gago o tlaa tshepha tiriso ya dikhemikale fela. Mme fa o dirisa mokgwa o re o tlwaetseng wa go tlhagola o ka dirisa mekgwa e ka bodedi.

Seemo se se siameng fa re dirisa mokgwa wa go se leme go suga mmu ke go laola mefero fa selemo se simolola ka go dirisa sebolaya-

mefero se se bolayang ka bophara fa se kgoma dimela. Go ka dirisiwa mabapi le sebolayamefero sa pele ga go bonala ga dimela mo go tlaa go nayang ditswamorago tse di tswelelang. Balemirui ba bantsi le gale ba rata go gasetsa mefuta e mebedi e ka dinako tse di farologaneng ka maemo a bosa a tshwanetse tiro fa go le bollo mme go se na maru.

Go gasetsa pele ga go bonala ga dimela maemo a bosa a siameng ke fa go le maruru ka pula e e sarasarang mo go tshegetsang khemikale go tsenelela mo mmung o o fa godimo mme go naya ditswamorago tse di botoka. Morago ga go jwala o ka gasetsa sebolayamefero gape ka gore o tlaa batla go naya dimeila tse di nnye tsa dijwalwa kgono e e botoka go tswelela pele ka go se gaisane. Fa mmidi o le mo maemong a go mela, o tshwanetse go nna o tlhola mefero mo masimong. Fa go na le ditshupetsos tsa gore mefero e teng o tshwanetse go gasetsa gape. Go tlaa nna phatsa ya mefero go fitlhelela nako e fa dimela tsa dijwalwa of kgona go khuphetsha mmu ka matlhare. Fa go diragala go tlaa nna botlhokwa ba masedi a letsatsi a a tsenelelang go fitlha fa fatshe mme go fokotsa palo ya mefero e e simololang go mela.

Fa go dirisiwa mokgwa wa go laola mefero o re o tlwaetseng wa go tlhagola, balemirui ba bantsi ba jwala peo mo lekiding le le baakantsweng sentle, lekidi le le phepa. Lekidi le tla bo le baakantswe fela morago ga go na ga pula ya ntlha. Balemirui ba bantsi ba ba dirisang mokgwa o re o tlwaetseng ba dirisa sefetolammu kgotsa sesegammu fela pele ba simolola go jwala gore go se nne mefero epe ka nako ya go jwala. Fela morago ga go jwala ba tlaa gasetsa dijwalwa ka sebolayamefero sa pele ga go bonala ga dimela. Fa dimela tsa dijwalwa di bonala, o ka dirisa mogoma mabapi le go lokela monontsha wa mo godimo ka sediriswa se se kgonang go tlhagola mo meleng e bile se na le makoko a a tsayang monontsha go kgona go lokela monontsha wa mo godimo. Tiro e e ka dirwa fela fa mmidi o sa monnye pele o gola go feta.

Maemo a a tshwanetseng kgasetso ya dikhemikale

Gakogelwa ka dinako tsotlhe gore fa o gasetsa khemikale e e bolayang ka go kgoma,

Bothata ba go laola mefero bo ntse bo oketsegka gore dimela tsa mefero di ntse di itiisa.

maemo a a siameng ke fa go le bollo, phefo e sa foke mme go se na maru. Mefero e tshwanetse go sa mela go bona ditswamorago tse di pila tse o di batlang. Netefatsa gore kgasetso e setive ka go siama mme le gore ga go na phefo e e fokang thata gore o fokotses go fokafoka ga kgasetso. Fa go gasetswa khemikale ya pele ga go bonala go mela, maemo a a tshwanetseng ke fa go le maruru ka pula e e sarasarang gannyne mme go se na phefo e e fokang. Go tlaa tshegetsa khemikale go tsenelela mo mmung mo e ka dirang sentle go fokotsa kgono ya mefero go simolola go mela.

Mefero e na le maatla a go fokotsa kgono ya dijwalwa tsa gago go naya kumo e e lekaneng. Balemirui ba tshwanetse go tlhola masimo a bona gape le gape ba ntse ba batla mefero. Ga go na sepe se se ka kgonang gotlhelele fa go na le kgaisanyo e e fokotsang kgono. Ka gore go ntse jalo rona re le balemirui re tshwanetse go dira tsotlhe tse re ka di dirang go fokotsa kgono ya mefero mo dijwalweng tsa rona. Kgono ya rona e tlaa supiwa ke botlhaga ba rona go kgona go loga maano pele ga nako mme le botswererere ba go atlholo maemo a masimo a rona le se re se dirang go a tlamel.

Athikele e kwadiilwe ke Gavin Mathews, Dekerii ka Bolaodi ba Tikologo. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go gavmat@gmail.com.

Barulaganyi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOETELEDEPELE WA BARULAGANYI

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

KAKANYETSO, THULAGANYO LE KGATISO

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E TENG KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,
Seaforekanse, Seesemane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLLO

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Kantoro: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Kantoro: 013 755 4575 ◀ Nonhlhla Sithole

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Kantoro: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 650 9315 ◀ graeme@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8069 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Kapabothaba (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
► Kantoro: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Liana Stroebel

Kapabophirima (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8057 ◀ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Julius Motsoeneng

North West (Taung)
► 076 182 7889 ◀ julius@grainsa.co.za

Sinelizwi Fakade

Mthatha
► 071 519 4192 ◀ sinelizwifakade@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8077 ◀ Cwayita Mpotyi

Articles written by independent writers
are the views of the writer and not of Grain SA.

Grain SA e bua le... Zoliwe Nombewu

tswelelang go leka go e tokafatsa
ka letsatsi le letsatsi, kongo ya ka
ya go amogela tlhotlhwa go se
ke se tlhokang le go buisana le
batho.

Ditlhaelo: Ditlhaelo tsa ka go
fela pelo ka bonako, tlhobaelo
le go bua thata.

**Bokana ba kumo ya
gago e ne e le kana kang
fa o simolola? Bokana
ba kumo ya gago e kana
kang jaanong?**

Fa ke ne ke simolola, ke ne ke di
risa kgaolo ya diheketara tse 4 mo
tshimong e e neng e le ya mogatsaka.

Re ne re sa ume bokana bo bo ka fetang
tono le kgaolo e e leng 1,5 ka heketara fa
dilo di tsamaya sentle. Jalo Grain SA ya tla
ka mekgwa e e botoka ya go uma mmidi le go
suga mebu a rona. Jaanong ke mo maemong
a ditono tse 4 - 5 ka heketara mo masimong a
a sa nosetsweng. Ka lotsha ka ntsha ya kome
lelo ka ngogola ga ke a kgonna go uma bokana.

**Jaaka wena o bona o tla
re ke eng se se dirileng
gore o tswelele pele jaanong?**

Mogatsaka, phisego e ke nang yona go
bolemirui, maikaelelo a ka a go tlhola go ithuta
mme le tshomarelo le kgatelelopele go kgonna
se ke se dirang.

**O ipona o le kae morago ga
dingwaga tse tlhano tse di latelang?
O tlaa batla go kgonna eng?**

Morago ga dingwaga tse tlhano ke tlaa rata go
jwala diheketara tse 100 - 150 mo nageng ya
magae. Ke tlaa rata go tsamaisa kgwebo ya
bolemirui e e kgonang, go nna molemirui yo
o tlhokiwang mo kgaolong ya Mthatha mme
gape go tswelela pele gape le gape ka go di
risa bolemirui.

Phisego, go dira thata le tumelo ya go
rutiwa ke dintlha tse di supang gore
ke eng Zoliwe Nombewu, wa kwa
Mthatha mo Kapabothaba, a leng mo tse
leng ya go kgonna le go fenya mathata otlh
a a ka mo tlhaselang.

**O dirisa bolemirui kae mme o dirisa
diheketara tse kana kang? O lema eng
mme o rua eng?**

Jaaka go ntse ke dirisa bolemirui mo kgaolong
e e leng diheketara tse 32, gagolo ke jwala
mmidi. Gape ke dirisa diheketara tse 3 go
jwala merogo e ke e rekisetsang lebenkele la
Spar, le mabenkele a mangwe mo tikologong
a a batlang go reka.

O tlhotlhelediwa ke eng?

Mogatsaka o a ntihotlheletsa ka gore o simolote
a se na sepe mme gompieno o ntse a tswelela
pele mo bolemiruing. Phisego e a nang yona go
bolemirui le go nna molemirui e ntihotlheletsa go
mo tshegetsa, mme go nkgonisitse go leboga se
ke tswelelang go se dira jaanong.

**Tlhalosa thata le
ditlhaelo tsa gago**

Thata: Thata ya ka ke kgonna ya go rekisa se
ke se umang, mekgwa ya go uma ya ka e ke

**Athikele e kwadilwe ke Sinelizwi Fakade,
Molaodi wa Kgaolo kwa Mthatha, Kapabothaba.
Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go
sinelizwe@grainsa.co.za.**

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST